

RESTAURARE

RESTAURAREA UNEI ICOANE PE STICLĂ, DIN COLECȚIA MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR DIN ORADEA. *DISPOZITIV AJUTĂTOR UTILIZABIL ÎN PROCESUL RESTAURĂRII ICOANELOR*

FLORIAN HEREDEA

„Deopotrivă artist și artizan, țăranul zugrav de icoane pe sticlă, explică în graiul său simplificat tot ceea ce percepe prin existență reală înconjurătoare și tot ceea ce intuiește din lumea biblică. Cu vocabularul ei redus, cu maniera primitivă, care nu cunoaște perspectiva, tridimensionalitatea și anatomia, cu stilul narativ și decorul naiv și culoarea fascinantă, cu libertățile numeroase care împing fantezia spre neverosimil, cu compoziția organizată după bunul plac al creatorului și în sfârșit, cu exagerările ei generoase, arta acesteia este expresia spiritului popular și a simțului artistic care definesc pe meșterul iconar”¹.

Problematika restaurării icoanei pe sticlă este una specială, ea rezidă din însăși caracteristicile acestor icoane, într-o succintă prezentare se pot structura în:

- materiale constitutive;
- tehnică de execuție;
- degradări specifice datorate factorilor de mediu, manipulări necorespunzătoare și intervenții neadecvate.

Fie și numai foarte sintetic prezentată, ca structură, icoana pe sticlă prin fragilitate, vulnerabilitate, se impune ca prioritate ce necesită intervenții de primă urgență de conservare și restaurare. În spiritul rigorii științifice orice operațiune de restaurare este precedată obligatoriu de investigații - analize chimice, fizice, biologice - care, vor dicta modalitățile și tipuri de intervenții asupra obiectului. Astfel se elimină arbitrarul și amatorismul, acestea constituindu-se ca real atentat la integritatea

---

¹ Cornel Irimie, Marcela Foșca, *Icoane pe sticlă*, Ed. Meridiane, București, 1971 (text coperta IV)

patrimoniului. Fiind un ansamblu complex structural și actul de restaurare impune o abordare complexă, adecvată fiecărei componente din structura icoanei. Astfel putem structura problematica restaurării icoanei pe domenii:

- a. probleme de restaurare a elementelor de lemn;
- b. probleme de restaurare a picturii pe sticlă și a sticlei;
- c. probleme de înrămare.

1. Specifice elementelor de lemn sunt următoarele operații: demontarea capacului din spate prin scoaterea, tăierea cuielor de metal, recuperarea cuielor de lemn originale, demontarea ramei, descleierea colțurilor de rame care prezintă mobilizare:

- curățarea mecanică (prin pensulare, aspirare, răzuire), a interiorului ramei, de depuneri (praf, insecte, resturi vegetale, murdăria aderentă);

- dezinfectia cu substanțe fungicide și insecticide;

- completarea lipsurilor cu material lemnos din aceeași esență, uscat, cât mai vechi pentru a elimina riscul tensiunilor prin uscare;

- chituiră;

- curățarea umedă (chimică cu solvenți a depunerilor, a petelor de pe suprafața ramei);

- retușul ramei.

2. Problematika restaurării peliculei de culoare rezidă din particularitățile tehnicii de execuție a picturii și ale suportului, precum și materialelor (pigmenți, lianți) folosiți în procesul de pictare.

Icoana fiind produs al unui demers dobândit, nu prin studiu, în condiții precare și cu mijloace de execuție rudimentare, acestea se constituie ca factori care au contribuit la fragilitatea și vulnerabilitatea stratului pictural. Dacă adăugăm și fragilitatea suportului, a glajei (sticlei), precum și a condițiilor de locuit ale destinatarului obiectului căruia i-i se adresează, avem ansamblul de elemente care au contribuit la perisabilitatea obiectului².

Restaurarea stratului pictural presupune o succesiune de operații, amploarea acestora și durata, fiind dictate de amploarea și gravitatea degradărilor. Operațiunea de restaurare a stratului pictural este dictată de rezultatul analizelor chimice și fizice ale stratului pictural, în urma cărora, se stabilește strategia de restaurare. Rezultatul fiecărei operațiuni este analizat în detaliu la lupă și chiar microscop.

²Asupra producției (sticlei), utilizate în epocă drept suport al icoanei, vezi Alice Tamás, stilurile de prelucrare a sticlei la manufactura de sticlă din Districtul Beliu, Comitatul Bihor, secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, în Colocviul Național de Istoria Artei Decorative, 7-8 octombrie 1996, Muzeul Național Cotroceni, București, p. 41-46.

Curățarea este prima operație care se efectuează. În cadrul acesteia, începem cu curățarea mecanică foarte ușoară cu o pensulă moale, a peliculei de culoare în zonele unde este posibil, în care aderența stratului de culoare la suport este bună, permițând îndepărtarea murdăriei superficiale fără agresarea stratului de culoare. În zonele unde se găsesc aderențe de murdărie sau hârtie (folosită de iconar pentru a elimina jocul sticlei), care în timp s-a lipit la stratul de culoare se poate folosi cu foarte mare atenție bisturiul.

Consolidarea, a doua operațiune, uneori poate să o precedă pe prima. Atunci când starea stratului pictural prezintă un grad mare de fragilizare, când simpla atingere pune în pericol integritatea stratului pictural prin pierderea definitivă de material pictural, se impune ca primă operație. Aceasta are un dublu rol, acela de a hrăni stratul pictural și de a consolida, a reface, aderența la suportul de sticlă. Este cea mai importantă dintre operațiunile din cadrul procesului de restaurare al icoanei, necesită o foarte mare atenție, de reușita căreia depinde prelungirea vieții icoanei. Atât la hrănirea stratului de culoare, cât și la consolidarea acestuia, se folosește emulsia de ou, gălbenușul de ou întrunind cel mai bine, prin calitățile sale, condițiile necesare:

- *adezivitate* – fără a crea tensiuni;
- *emolierie* și elasticitate;
- o foarte bună *stabilitate* și *rezistență, durabilitate*.

Este indicat a se lucra cu concentrații mici, pentru a evita riscul tensionării stratului pictural, iar acolo unde straturile de culoare sunt mai groase, se poate reveni cu emulsie. După verificarea reușitei operațiunii de consolidare a stratului de culoare, se trece la curățarea umedă a acestuia, folosind tot emulsie de ou în concentrație de 1/5 și un antiseptic care se aplică cu tampon umed, îndepărtând depunerile de murdărie înmuiate, cu un tampon uscat.

În cazul în care suportul (sticla) este deteriorat, spart, se procedează la curățarea și degresarea suprafețelor de contact ale crăpăturii, cu acetonă, iar ca adeziv se folosește unul cu calități de transparență și rezistență adecvate. Indicate sunt rășinile sintetice bicomponente, UHU, LOKTITE, BISON, cu rezultate foarte bune în rezistență. Lipirea se va realiza cu atenție, pentru a reface planeitatea, iar zonele cu lacune (pierderi de material), se vor confecționa din sticlă de grosime cât mai apropiată de original.

Integrarea cromatică este ultima operație legată de restaurarea stratului pictural și care conform teoriei restaurării: „reintegrarea comportă ansamblul de operațiuni, privind tratarea lacunelor imaginii picturale, în vederea refacerii lecturii

operei fără a produce un fals istoric și estetic”². În funcție de tipul, locul și extinderea lacunelor, este permisă sau nu, refacerea integrității imaginii. Acolo unde avem suficiente date, repere care să excludă ipoteticul, integrarea poate fi posibilă. Uzual, distingem ca metode de integrare:

- *metoda Trattegio*, prin utilizarea efectului optic al unei texturi liniare care compune tonalitatea originală;
- *metoda Velaturi (imitative)*, prin unificarea suprafețelor lacunare cu suprapuneri de tonuri transparente funcție de tonalitate locală;
- *metoda Punctiformă*, prin realizarea unei texturi de puncte, utilizând efectul optic, care compune tonalitatea locală.

Odată terminată intervenția asupra stratului pictural, se poate trece la faza finală, respectiv curățarea suprafeței nepictate a sticlei și operațiunea de înrămare. În scopul asigurării unei cât mai bune integrități a sticlei, pentru eliminarea jocului dintre sticlă și ramă, precum și capacul din spate, se vor folosi materiale care să întrunească necesarul de stabilitate chimică și fizică (cât mai neutru chimic, fizic să aibă rolul de amortizare a șocurilor). Se pot folosi cu foarte bune rezultate pâsla, pluta, chiar și lemnul de balsa (ochroma pyramidale). Închiderea capacului se face cu șuruburi pentru lemn, foarte mici, care permit accesul ulterior fără șocuri pentru tot ansamblul.

În cazul piesei având drept temă *Pogorârea în mormânt*, starea de degradare era foarte gravă, suportul de sticlă spart (25 de cioburi), cu pierderi de material atât sticlă, cât și strat pictural, ramă descleiată cu lipsuri de pene la colțuri, material lemnos cu aspect de burete, fără capac de protecție – probabil, cauza pentru care icoana ne mai având protecție, fatalitatea distrugerii era iminentă.

Ca particularitate, în cazul acestei icoane, refacerea planității, dar și a reconfecționării lacunelor de sticlă a necesitat o foarte multă atenție. Adezivul folosit a fost din gama rășinilor sintetice bicomponente BISON. Odată refăcută planeitatea și integritatea suportului de sticlă, întrucât următoarele operațiuni (curățare, integrare cromatică și înrămare), presupun manevrarea sticlei frecvent, ceea ce, pentru suprafața deja fracturată, chiar și refăcută, constituia un factor de risc și stres pentru lucrare, am recurs la confecționarea unui **dispozitiv**, prin intermediul căruia toate riscurile ridicate de manevrarea sticlei dispar și care, pare a fi **nou**, ceilalți colegi restauratori din sistem, din documentarea pe care am făcut-o, folosesc doar rama pentru protejarea sticlei.

Acest dispozitiv se compune dintr-un ecran transparent (în cazul nostru plexiglas de foarte bună calitate, nu este casant, nu distorsionează cromatic), pe care

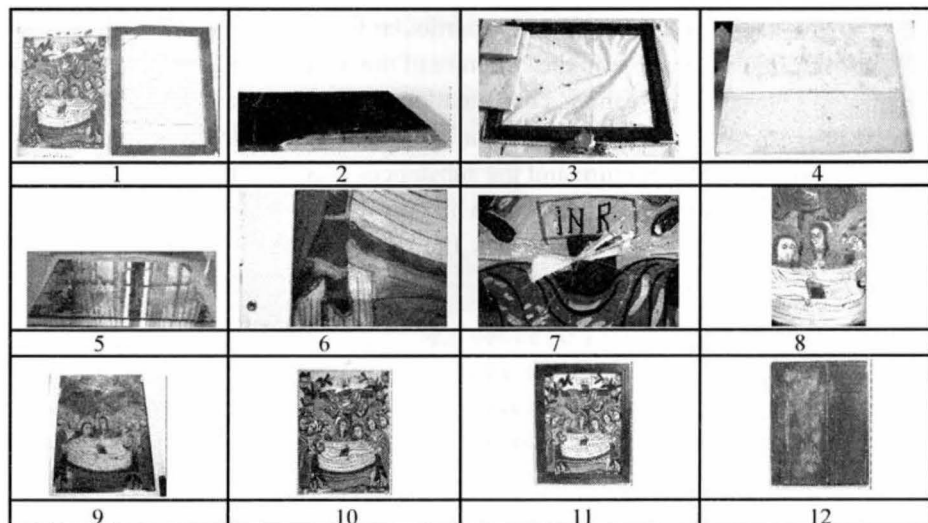
² Cezare Brandi. *Teoria restaurării*, Ed. Meridiane, București, 1996, p.33

icoana este atașată, printr-o ramă falsă, cu rol de fixare și care poate fi modificată dimensional după mărimea icoanei, deci dispozitivul nu este de unică folosință. Acest ecran transparent este mobil, prins în balamale la o planșetă, deci vizualizarea intervenției de integrare cromatică se face prin simpla mișcare de ridicare, gen fereastră. Avantajele sunt evidente, eliminarea aproape totală a riscurilor pentru suprafața de sticlă și așa fragilizată, aceasta fiind atașată la ecranul transparent. Fie și numai gândind la faptul că, la un suport fragilizat, cedarea, sau cel mai mic șoc, pot fi fatale pentru icoană, acest dispozitiv îl văd ca unul salutar și indispensabil în munca restauratorului de icoane pe sticlă.

După consolidarea masei lemnoase, a ramei și refacerea încleierilor în colțuri, s-a confecționat manual capacul de protecție din șipci de lemn rășinos stabilizat dimensional (vechi), cu fantă de îmbinare, pentru a preveni pătrunderea prafului la stratul pictural.

Dacă „prin restaurare se înțelege orice intervenție menită să repună în eficiența sa un produs al activității de restaurare”⁴, la rezultatul final al restaurării icoanei pe sticlă din colecția Muzeului Țării Crișurilor, nu pot să nu amintesc ajutorul, îndrumările și experiența transmisă de colega de la Muzeul „Astra” Sibiu, restaurator, dr. Olimpia Sipeanu Coman, căreia îi mulțumesc și pe această cale pentru neprețuitul ajutor.

Faze din procesul de restaurare

⁴ *Ibidem*, p.215

- 1 – Aspect icoană și ramă înainte de restaurare
- 2 – Completare cu material lemnos la ramă
- 3 – Încleiere ramă
- 4 – Confecționare capac spate
- 5 – Refacere planicitate icoană
- 6 – Probă curățare
- 7 – Completarea locurilor cu pierderi de suport
- 8 – Detaliu după lipire
- 9 – Rama în dispozitivul de restaurare
- 10 – Înainte de integrarea cromatică
- 11 – Icoana după restaurare
- 12 – Verso icoană după restaurare

**THE RESTORATION OF AN ICON ON GLASS, FROM THE COLLECTION
OF “MUZEUL TARII CRISURILOR” IN ORADEA. HELPING DEVICE USED
IN THE PROCESS OF RESTORING ICONS ON GLASS
ABSTRACT**

The article presents synthetically the process of restoring icons on glass, its details, as well as the order of the restoration operations. This order is connected to the structure of the materials composing the icon on glass.

1. Issues with restoring wooden components
2. Issues with restoring the icon on glass and the glass
3. Issues with framing that are particular to icons on glass

Within each section in the structure of the icon, the order of the restoration operations is described: cleaning, consolidation, fixing, chromatic integration. These operations display the details of the technique used to create icons on glass, as well as the materials in its structure and the substances used. In this material, a helping device used in the process of restoration of icons on glass is presented. This device is a novelty, as it reduces considerably the risks related to handling a structural ensemble as fragile as an icon on glass.